

Dr Paulina Filip

Zakład Finansów

Uniwersytet Rzeszowski

Planowanie finansowe a optymalizacja obciążeń fiskalnych działalności gospodarczej

WSTĘP

Podatek w polskim systemie prawnym jest zdefiniowany przez ustawę ordynacja podatkowa i według powyższego aktu prawnego podatkiem jest publiczno-prawne, nieodpłatne, przymusowe oraz bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy [Ustawa..., 1997]. Pobieranie na rzecz podmiotów prawa publicznego podatki spełniają bardzo ważne funkcje w gospodarce państw. Najważniejszą z nich jest bez wątpienia funkcja fiskalna. Podatek od początków swojego istnienia budził kontrowersje spowodowane swoją naturą. Z jednej strony był niezbędnym filarem w funkcjonowaniu każdego państwa, z drugiej strony obowiązkiem pieniężnym dla obywateli zmuszonych do jego uiszczania. Taka postawa powodowała, że pojawiały się coraz to wymyślniejsze sposoby na to, aby ominąć istniejące zobowiązanie podatkowe. Praktyka podatkowa w Polsce pozostaje pod silną presją fiskalnych i krótkookresowych potrzeb budżetu państwa. Dlatego też koncentruje się ona na zwiększaniu progresji podatkowej oraz na rozbudowywaniu podstawy opodatkowania wszędzie tam, gdzie to tylko możliwe. Nie dokonuje się przy tym kalkulacji, polegającej na zestawieniu fiskalnych efektów kolejno wprowadzonych podatków ze społecznymi kosztami ich poboru. W wyniku takiej polityki podatkowej podstawa opodatkowania została rozciągnięta na prawie wszystkie zdarzenia z obszaru aktywności gospodarstw domowych i przedsiębiorstw (tabela 1).

Opodatkowanie szerokiego wachlarza różnorodnych zdarzeń prowadzi do ustanawiania dużej liczby różnego rodzaju podatków niepołączonych logiką spójnego systemu podatkowego. Należy pamiętać, że prawie każdy podatek zmienia relacje cen i tym samym zmusza podmioty do podejmowania kosztownych reakcji dostosowawczych [Grądalski, 2004, s. 115].

Tabela 1. Obciążenia podatkowe i niepodatkowe działalności gospodarczej

Zdarzenie – przedmiot opodatkowania	Podatek / Obciążenie niepodatkowe
Tworzenie dochodu	• podatek dochodowy od osób fizycznych • podatek dochodowy od osób prawnych • ryczałt od przychodów ewidencjonowanych • karta podatkowa
Konsumowanie realnego produktu	• podatek od towarów i usług • podatek akcyzowy • podatek od gier • podatek od posiadania psów • opłata lokalna – miejscowa • cło • opłata skarbową
Zużywanie przez producentów czynników wytwórczych w procesie produkcji	• podatek akcyzowy • cło • opłata za korzystanie ze środowiska • podatek od środków transportowych • podatek rolny • podatek leśny • opłata lokalna – targowa • składka na ZUS, FP, GFŚP
Oszczędzanie (akumulowanie)	• podatek dochodowy od osób fizycznych • podatek dochodowy od osób prawnych • podatek od przychodów z kapitałów pieniężnych
Inwestowanie (powiększanie realnego kapitału)	• podatek dochodowy od osób prawnych • składka na ZUS • składka na FP • składka na GFŚP
Posiadanie majątku	• podatek od nieruchomości • podatek od środków transportowych • podatek rolny • podatek leśny • składka na KRUS
Przejmowanie majątku	• podatek od spadku i darowizn
Dokonanie transakcji (sprzedaż/kupno/zamiana)	• podatek od czynności cywilno-prawnych

Źródło: [Grądzki, 2004, s. 114].

Jeżeli system podatkowy ukierunkowany jest na maksymalizację celu fiskalnego i cel ten realizuje się w oparciu o dużą liczbę zróżnicowanych podatków, to

wówczas tworzy się środowisko swoistej racjonalności podatkowej, daleko odbiegające od reguł racjonalności ekonomicznej. Działanie w świecie racjonalności podatkowej wymaga od podmiotów szeregu kosztownych, nie zawsze legalnych dostosowań, które w skali makroekonomicznej prowadzą do strat w rachunku narodowym i tym samym stanowią poważną część kosztów procesu fiskalnego. Każdy system prawa podatkowego zawiera większe lub mniejsze luki, które od zawsze były przedmiotem badań i analiz tych, którzy specjalizują się w optymalizacji obciążeń fiskalnych. W tym kontekście rodzi się zjawisko planowania podatkowego.

Planowanie podatkowe polega na pewnym celowym i świadomym działaniu danego podmiotu zmierzającym do redukcji jego obciążeń podatkowych. Chodzi tu o optymalizację wysokości zobowiązań podatkowych towarzyszących realizowanym operacjom handlowym, jak również tworzenie właściwych struktur zarządzania aktywami firmy, a także osiąganie odpowiednich skutków podatkowych. Jest to planowanie w granicach dozwolonych przez prawo działalności gospodarczej lub prywatnych działań [Wereszczyńska, 2006, s. 11]. Planowanie podatkowe mogą w ramach swego funkcjonowania stosować:

- podatnicy będący osobami fizycznymi,
- przedsiębiorcy – właściciele średnich firm,
- duże spółki.

Planowanie podatkowe jest jednym z podstawowych elementów w prowadzeniu działalności gospodarczej. Daje możliwość skorzystania z przewidzianych w ustawach zwolnień, odliczeń i obniżek podstawy opodatkowania lub samego podatku – spełniając przy tym warunki przewidziane przepisami. Pozwala na zmniejszenie obciążeń podatkowych, a niekiedy może warunkować w ogóle opłacalność prowadzonej działalności. Korzyści z takich działań mogą być znaczące i mogą rekompensować towarzyszące im ryzyko finansowe. W demokratycznym państwie prawa korzystanie z możliwości optymalizacji podatkowej nie może być postrzegane przez organy władzy jako działanie naganne. Odpowiedzialne planowanie podatkowe wymaga jednak szczegółowej analizy konsekwencji prawnych podejmowanych działań i identyfikacji potencjalnych sporów z organami podatkowymi. Zmniejszenie podatków zwiększa bowiem czujność organów podatkowych. Najczęściej granicę planowania wyznacza obowiązujące prawo oraz cel gospodarczy planowanych czynności.

ZJAWISKO OPORU PODATKOWEGO

Zaspokajanie podatkowych potrzeb publicznych bez świadczenia wzajemnego, napotyka regularnie na opór ze strony osób dotkniętych podatkiem, a więc

na świadomą bądź nieświadomą formę odmowy ponoszenia ciężarów podatkowych. Może przybierać dwojaką postać: pasywną oraz aktywną. Poprzez pasywny opór podatkowy należy rozumieć wszystko to, co jest przeciwstawne podstawowym czynnikom związanym z urzeczywistnianiem opodatkowania, wprowadzaniem go w życie. Opór ten warunkowany jest określonymi stanami faktycznymi dotyczącymi podmiotu i przedmiotu opodatkowania i zależy od mobilności danego społeczeństwa, od jego kultury gospodarczej, a także tendencji do oszczędzania. Im większe migracje ludności występują w danym państwie, tym większego oporu podatkowego należy się spodziewać w stosunku do podatków bezpośrednich [Lipowski, 2004, s. 27].

Natomiast aktywny opór podatkowy należy rozumieć jako skierowane przeciwko władzy podatkowej środki, działania i zaniechania mające na celu odrzucenie podatku. Przykładem może być ograniczenie konsumpcji określonych towarów.

Z kolei biorąc pod uwagę jego rodzaje można wyróżnić dwie podstawowe formy oporu podatkowego:

- unikanie opodatkowania polegające na redukcji, ograniczaniu obciążeń podatkowych za pomocą metod i środków dozwolonych przez prawo podatkowe nastawione na wykorzystanie tych możliwości, które w ramach i granicach obowiązujących przepisów zmniejszają poziom obciążeń podatkowych;
- uchylanie się od opodatkowania, polegające na podejmowaniu działań zakazanych przez prawo podatkowe, a prowadzących do minimalizacji obciążeń podatkowych lub do całkowitej ich eliminacji.

Dominującą formą oporu podatkowego, przynajmniej wśród większych przedsiębiorców, jest unikanie opodatkowania, polegające na wykorzystywaniu legalnych metod minimalizacji obciążenia podatkowego. Unikanie podatków polega na redukowaniu odpowiedzialności podatkowej przez podatnika do takiego poziomu, w którym opodatkowanie jest najniższe. W praktyce niełatwo jest wytyczyć granicę między legalnym a nielegalnym unikaniem podatku. Dlatego przy określaniu tego zjawiska ważne są następujące czynniki [Głuchowski, 2005, s. 150]:

- motyw działania podatnika (działania zamierzone),
- fikcyjny charakter działania,
- rozmiary korzyści osiąganych dzięki uchylaniu się od opodatkowania,
- ocena kompetentnych władz.

Uchylanie się od opodatkowania zawsze posiada charakter nielegalny i jest traktowane zazwyczaj jako przestępstwo¹. Uchylanie się od podatków w aspek-

¹ Państwa europejskie definiują uchylanie się od opodatkowania odnosząc się do pojęcia oszustwa i niedbalstwa. Zjawisko to przedstawia się jako świadome i niezgodne z prawem

cie międzynarodowym sprowadza się do zatajenia przed organami podatkowymi państwa rezydencji informacji dotyczących posiadanego majątku, źródeł dochodu, dokonanych transakcji, jak i innych informacji mogących mieć wpływ na wysokość zobowiązania podatkowego. Przejawem omawianego zjawiska może być także ukrycie składników majątku w innych jurysdykcjach podatkowych [Lipowski, 2004, s. 95]. Jak dużym i niebezpiecznym zjawiskiem dla systemów podatkowych państwa jest uchylanie się od podatków, niech stanowi fakt, że powstaje coraz więcej inicjatyw ustawodawczych oraz zaostrzeń odpowiedzialności karnych, a mimo to jest to ciągle problem o wzrastającej tendencji. Najczęstszymi formami uchylania się od podatków są odpowiednio:

- zaniżanie osiąganych dochodów,
- zawyżone odliczenia,
- nieuiszczanie podatku,
- nieskładnie deklaracji podatkowych.

OPTIMALIZACJA POLITYKI PODATKOWEJ W OBSZARZE PODATKU DOCHODOWEGO

Liberalizacja przepływów kapitałowych w ostatnich latach, zwłaszcza po wejściu Polski w struktury Unii Europejskiej spowodowały, że inwestorzy, tak firmy, jak i osoby fizyczne, szukają atrakcyjnych lokat nie tylko w kraju, ale i za granicą. Żeby zwiększyć inwestycje w swoich krajach, rządy starają się uczynić je jak najbardziej atrakcyjnymi w oczach przedsiębiorców, co mogą czynić, między innymi, poprzez obniżanie podatków. Ważnymi sposobami na optymalizację podatku są narzędzia w ramach podatków dochodowych. Najczęściej wyróżnia się i poddaje ocenie efektywności następujące z nich.

Tabela 2. Narzędzia fiskalne stosowane w ramach podatku dochodowego – CIT

Narzędzie	Wady	Zalety
1	2	3
Obniżona stawka CIT	Obniżona stawka umożliwia zrealizowanie przedsiębiorstwom nadzwyczajnych zysków; Umożliwia stosowanie cen transferowych w ramach transakcji między przedsiębiorstwami zarówno wewnątrz kraju, jak i między państwami.	Prosta w administrowaniu; Możliwy przejrzysty szacunek kosztów dla budżetu.

działanie podatnika zmierzające do obejścia podatków nakładanych na dochody pochodzące z legalnych źródeł.

1	2	3
Wakacje podatkowe	Mogą przyciągać krótkoterminowe inwestycje; Istnieje skłonność do przedłużenia czasu korzystania z ulg przez przedstawianie istniejących inwestycji jako nowych; Kreują nieuczciwą konkurencję między nowymi i starymi firmami; Koszty dla budżetu są mniej przejrzyste.	Prosta w administrowaniu; Ograniczają kontakty z administracją podatkową.
Ulgi inwestycyjne i kredyt podatkowy	Faworyzuje dobra kapitałowe (inwestycyjne) o krótkim okresie życia, jeśli ulgi przyznawane są na dane dobro; Mogą powodować nadużycia związane z kupnem i sprzedażą tych samych dóbr w celu wielokrotnego korzystania z przywilejów podatkowych; Duże koszty administracyjne związane z zastosowaniem i kontrolą przyznanych preferencji; Dyskryminacja inwestycji o długim okresie zwrotu.	Możliwość ukierunkowania działań inwestycyjnych na dany typ działalności; Możliwy przejrzysty szacunek kosztów dla budżetu.
Przyspieszona amortyzacja	Spore koszty administracyjne.	Powoduje przekwalifikowanie podatku dochodowego na pewnego rodzaju podatek konsumpcyjny; Nie powoduje dyskryminacji między dobrami kapitałowymi długiego i krótkookresowymi.

Źródło: [Neneman, Piwowski, 2006, s. 19].

Efektywną i sprawdzoną formą optymalizacji podatkowej jest obniżenie nominalnych stawek podatkowych. Ma to szczególne znaczenie w warunkach swobodnego przepływu kapitału. Teoretycznie obniżenie stawek podatkowych nie musi spowodować spadku wpływów budżetowych. W dłuższym okresie w wyniku napływu inwestorów, wzrasta w danym kraju czy rejonie funkcjonowania baza podatkowa, czyli wartość pobieranych podatków od zasobów i wyników pochodnych (majątku, wynagrodzeń, wzrostu wartości). Ostatecznym skutkiem konkurencji podatkowej będzie ponadto wyrównywanie się podatków na poziomie społecznie efektywnym, co przyczyni się do niwelowania dysproporcji i różnic w rozwoju społeczno-gospodarczym. Polska na tym tle ze stopą podatku CIT – 19% wykazuje pozycję dalece mniej konkurencyjną niż np. Słowacja – 19%, Węgry – 16%, Litwa i Łotwa – 15%, Irlandia – 12% oraz Cypr – 10%.

Obok postawy wykorzystywania metod zaniżania zobowiązań podatkowych ważnym instrumentem jest mechanizm funkcjonowania instytucji raju

podatkowego i wakacji podatkowych. Ważnym, ale nie do końca rozpoznawym zjawiskiem jest problem przenoszenia siedziby przedsiębiorstwa na terenie kraju na teren działania innego urzędu skarbowego ze względu na zakres jego kompetencji i możliwości kontrolne. Rajami podatkowymi są państwa lub terytoria zaangażowane w konkurencję podatkową, a więc stosujące określone przywileje podatkowe w celu przyciągnięcia kapitału zewnętrznego [Jakubowska, 2006, s. 4]. Posiadają one w swoich systemach prawnych niezwykle liberalne przepisy dotyczące zakładania działalności gospodarczej, poboru podatków, funkcjonowania banków, administracji. Co do określenia tego zjawiska i jego szkodliwości w Polsce jest to trudne z racji tego, iż polskie organy podatkowe nie dysponują danymi wskazującymi na jego skalę. Chodzi tu między innymi o dane, takie jak przenoszenie rezydencji podatkowej polskich spółek do innych krajów, w tym do rajów podatkowych². Wynika to z tego, że spółki w przypadku likwidacji nie mają obowiązku informowania, jakie są ich plany na przyszłość. Nie muszą informować m.in. o tym, czy planują zaprzestać prowadzenia działalności całkowicie, czy też rozpocząć nową działalność w innym państwie. Informacje takie, nawet gdyby były dostarczane przez spółki byłyby niemożliwe do zweryfikowania. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują m.in. na skalę zmian zachodzących w liczebności spółek handlowych działających na terytorium Polski. I tak, z danych opublikowanych w Biuletynie Statystycznym z 2008 r., wynika, że liczba spółek handlowych w Polsce systematycznie rośnie³ [Podmioty..., 2008]. W grudniu 2007 r. było ich 240 153, podczas gdy w grudniu 2006 r. – 231 162. Wzrost liczebności polskich spółek w kolejnych latach oznacza, że nie istnieje wyraźna tendencja „emigracji” spółek za granicę. Pomimo tych danych nie można nie dostrzec aktywności działań firm w tym zakresie. Polscy przedsiębiorcy współdziałali i zapewne współdziałać będą z centrami offshore – tzn. rajami podatkowymi. Jednymi z bardziej aktywnych miejsc pod względem zainteresowania polskich przedsiębiorców są np. Cypr, Holandia, Luksemburg. Na Cyprze, aby założyć spółkę polski przedsiębiorca potrzebuje dwóch godzin. Z nieoficjalnych źródeł można wnioskować, że na obcych terytoriach będzie rocznie przybywało kilkadziesiąt nowych firm z polskim kapitałem. Odnotowuje się również coraz większy trend na zakładanie spółek w Luksemburgu, Libanie czy też Holandii.

² Raje podatkowe są zwane także „jurysdykcjami offshore”, „strefami offshore” lub oazami podatkowymi. Zwrot „offshore” można przetłumaczyć dosłownie jako „poza lądem” i pierwotnie oznaczał on wyspy położone u brzegów Europy i Ameryki, charakteryzujące się niskimi podatkami lub ich brakiem oraz niewielkimi wymaganiami dotyczącymi zakładania firm i kosztów ich funkcjonowania

³ *Podmioty gospodarcze według rodzajów i miejsc prowadzenia działalności w 2007 r., Informacje i opracowania statystyczne*, 2008, GUS, Warszawa.

ZAKOŃCZENIE

W wyniku realizacji obecnej polityki podatkowej podstawa opodatkowania została rozciągnięta na prawie wszystkie zdarzenia z obszaru aktywności gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Zachowania podmiotów gospodarujących mające na celu ograniczenie zobowiązania podatkowego mogą mieć różny charakter. Istotne w tym względzie są legalne i nielegalne zachowania wobec systemu podatkowego. W obrębie legalnych wyróżniamy korzystanie przez podatników z różnego rodzaju zwolnień, odpisów, umorzeń istniejących w systemie fiskalnym, jak również korzystanie z odpowiednio prowadzonej polityki mającej na celu optymalizację i minimalizację podatków. Podkreślić należy, że o wymiarze istniejącej polityki fiskalnej można i należy na szerszym forum gospodarczym dyskutować i zadawać wciąż pytanie, czy jest ona skuteczna, czy przynosi konkretny wynik, czy jest sens jej prowadzenia w obecnym kształcie, jak zmienić formalne i administracyjne procedury jej stosowania. Z punktu widzenia celów rozwojowych, minimalizacji zakłóceń mechanizmu rynkowego oraz ograniczania skutków kryzysu finansowego zagadnienia optymalizacji polityki podatkowej i planowania podatkowego na szczeblu państwa i podmiotu gospodarującego nabierać będą szczególnego znaczenia.

LITERATURA

- Click R.L., Duening T.N., 2005, *BPO-The Competitive Advantage*, John Wiley & Sons, New Jersey.
- Grądański F., 2004, *Wstęp do teorii opodatkowania*, Szkoła Główna Handlowa, Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Głuchowski J., 2005, *Polskie prawo podatkowe*, Wydawnictwo Prawnicze „LexisNexis”, Warszawa.
- Jakubowska A., 2006, *Przedsięwzięcia offshore w aspekcie globalizacji gospodarki*, Politechnika Koszalińska, materiały publikowane na stronie www.inwestycje.org.
- Lipowski T., 2004, *Raje podatkowe a unikanie opodatkowania*, C.H. Beck, Warszawa.
- Neneman J., Piwowarski R., 2006, *Jaki system podatkowy* [w:] B. Błaszczuk, *Polska u progu członkostwa w Unii Europejskiej. Kierunki niezbędnych reform*, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.
- Ustawa ordynacja podatkowa z dnia 29 sierpnia 1997 r., tekst ujednolicony na podstawie DzU z 2008 r. nr 8, poz. 60.
- Pluta W., 2003, *Planowanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Podmioty gospodarcze według rodzajów i miejsc prowadzenia działalności w 2007 r., Informacje i opracowania statystyczne*, 2008, GUS, Warszawa.

Structures of the taxation systems in the European Union 2007, Office for Official Publications of the European Communities, www.finfacts.ie.

Skarbek H., 2007, *Dobry system podatkowy*, „Nasz Rynek Kapitałowy”, nr 1/2007.

Szczodrowski G., 2007, *Polski system podatkowy*, PWN, Warszawa.

Wereszczyńska E., 2006, *Można legalnie płacić niższe podatki*, „Gazeta Prawna”, nr 204/2006, Warszawa.

Streszczenie

W polskiej polityce podatkowej podstawa opodatkowania została rozciągnięta na prawie wszystkie zdarzenia z obszaru aktywności gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Zachowania podmiotów mające na celu ograniczenie zobowiązania podatkowego mogą mieć różny charakter – legalny i nielegalny. W opracowaniu przedstawiono legalne zachowania przedsiębiorstw wobec systemu podatkowego. Wskazano na korzystanie przez podatników z różnego rodzaju zwolnień i odpisów istniejących w systemie fiskalnym, jak również wskazano na wdrażanie odpowiednio prowadzonej polityki mającej na celu optymalizację i minimalizację podatków.

The Financial Planning and the Optimization of Fiscal Policy in Enterprises

Summary

In Polish tax policy there are many basis of taxation in activity of households and enterprises. The behaviours of firm can have different character – legal and illegal. In the article were shown the legal behaviours of enterprises in fiscal system. There was also shown how to introduce suitable form and using tax policy having on aim the optimization and minimization of taxes.